

Eduskunnan lakivaliokunnalle

HE 130/2024 vp
16.10.2024

RIKOSUHRIPÄIVYSTYKSEN LAUSUNTO HALLITUKSEN ESITYKSESTÄ EDUSKUNNALLE LAIKSI RIKOSASIOIDEN JA ERÄIDEN RIITA-ASIOIDEN SOVITTELUSTA ANNETUN LAIN MUUTTAMISESTA

Rikosuhripäivystys (RIKU) kiittää mahdollisuudesta lausua hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta annetun lain muuttamisesta. Rikosuhripäivystyksellä ei ole ehdotonta kantaa siihen, tulisiko lähisuhdeväkivallan sovittelu kaikilta osin lakkauttaa. Asiakastyömme kautta meille on kertynyt paljon tietoa sovitteluun liittyvistä ongelmista, mutta myös siitä, mitä hyviä puolia lievien lähisuhdeväkivaltatapauksen sovittelussa voi olla.

Lähisuhdeväkivallan sovittelun ongelmat

Asiakastyömme kautta saadun kokemuksen perusteella näemme merkittäviä ongelmia erityisesti arvioinnissa koskien tapauksen soveltumista sovitteluun sekä sovitteluun valmistautumisessa. Näistä huolista on keskusteltu vuosia erilaisissa selvityksissä ja työryhmissä, mutta muutosta ei ole edelleenkaan riittävästi tapahtunut. Näitä huolia ovat:

- Rikosasiaa ei ole aina selvitetty esitutkinnassa niin pitkälle, että ei olisi epäselvyyksiä siitä, kuka on vastuussa teosta ja millaisia teko-olosuhteita tilanteeseen liittyy. Sama kaava voi toistua myös sovittelussa, jossa uhri joutuu perheen arjessa väkivaltatilanteen jälkeen ottamaan vastuuta tilanteen eskaloitumisesta ennen kuin väkivaltaa käyttänyt ottaa vastuuta omasta väkivallan käytöstään.
- Uhrin suostumus sovitteluun ilman painostusta, alisteista asemaa tai uhkailua ei ole aina toteutunut.
- Tapauksen soveltuvuuden arviointi sovitteluun on käytännössä perustunut siihen, onko aikaisemmasta väkivallasta kirjauksia viranomaisilla. Se ei korreloi useinkaan todellisuuden kanssa. On tiedossa, että uhrin ei tee rikosilmoituksia ensimmäisestä tai useammastakaan väkivaltatilanteesta.
- Tukipalveluihin ohjaaminen on ollut hyvin vaihtelevaa. On tavallista, että poliisi olettaa ohjauksen tapahtuvan sovittelutoimistojen kautta sen sijaan, että uhri ohjattaisiin samanaikaisesti molempiin palveluihin. Käytännössä joillain paikkakunnilla uhrin ohjautuvat tukipalveluun vasta, jos sovittelua ei järjestetä tai se ei ole päätyntä sopimukseen tai muuten vasta sovittelun päättyttyä.
- Samoin unohtuu usein se, että uhrilla on yleensä oikeus valtion varoista oikeudenkäyntiavustajaan jo esitutkintavaiheessa (laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa ROL 2:1a §).
- Uhrilla tulisi olla sama oikeusturva vahingonkorvausten suhteen kuin väkivaltarikoksissa tuomioistuimessakin, jos väkivallasta on syntynyt fyysisiä vammoja, vakavia traumoja, niiden

hoitokuluja tai väkivallan yhteydessä rikottuja esineitä. Sovittelussa tyypillinen sopimus kattaa pääasiassa anteeksipyyntöä tai käyttäytymissopimuksen, joita ei välttämättä seurata sovittelutoimiston toimesta säännönmukaisesti. Tällöin on riski, että sopimuksessa mainitut asiat jäävät vain tyhjiksi lupauksiksi. Rahallisten korvausten sivuuttamista perustellaan sillä, että osapuolilla olisi yhteistalous, vaikka kyse on usein seurustelusuhteesta, jossa asutaan eri osoitteissa tai suhde on jo päättynyt.

Sovittelun mahdollisessa lakkauttamisessa huomioon otettavaa

Asiakastyömme kautta on kertynyt kokemusta toisaalta myös siitä, että sovittelu on voinut olla hyvä menettely joissain lähisuhdeväkivaltatilanteissa. Jotkut asiakkaamme ovat kertoneet tilanteista, joissa molemmat osapuolet ovat kokeneet sovittelun olleen hyvä ja riittävä menetelmä, jonka myötä väkivalta suhteessa on päättynyt. Näistä kokemuksista ei ole kuitenkaan pitkää seuranta-aikaa, joten ei ole tietoa, onko väkivalta todella loppunut pysyvästi.

Tunnistamme myös sen, ettei lähisuhdeväkivallan sovittelun lakkauttaminen poista kaikkia ongelmia, joiden on ajateltu johtuvan sovittelusta. On tilanteita, jolloin rikoksesta ei ole riittävästi näyttöä, jotta siitä voisi tuomita ja uhrilla on oikeus kieltäytyä todistamasta läheistään vastaan. Kieltäytymiseen voivat vaikuttaa monet seikat. Näissä tilanteissa rikollinen teko jää täysin vaille seuraamuksia, eikä uhrilla ole mahdollisuutta myöskään vahingonkorvauksiin. Näiden tilanteiden takia on ensiarvoisen tärkeää, että lähisuhdeväkivallan uhreilla olisi lakimiesavustajat jo esitutkintavaiheessa ja että osapuolet ohjattaisiin tukipalveluihin kaikissa rikosprosessin vaiheissa.

Pidämme johdonmukaisena esityksessä otettua kantaa henkilösuhteiden määrittelylle viittaamalla rikoslain 21 luvun 16 §:n 1 momentin 2 kohtaan ja sitä koskeviin lain esityölausumiin.

Kannatamme lähtökohtaisesti hallituksen esityksessä tehtyä valintaa niistä rikoksista, joita ei saa sovitella. Pidämme valittua sovittelun kieltämisen rajaa kuitenkin jossain määrin haasteellisena, kun esimerkiksi lähisuhteessa tapahtunut laiton uhkaus ilman hengenvaarallista esinettä voitaisiin edelleen sovitella. Jos ajatellaan lähisuhdetta, jossa on jo tapahtunut väkivaltaa, joka ei ole tullut viranomaisten tietoon, pelkkä sanallinen uhkaus ilman välineellä tehostamistakin voi olla uhrille riittävän traumatisoivaa. Niin ikään esim. esineeseen, perheen tai uhrin omaan eläimeen kohdistunut vahingonteko on yksi tyypillinen tekijä tapahtumien pelotella uhria. Näin ollen pyydämme harkitsemaan, että kaikkien laittomien uhkausten sovittelu lähisuhteessa kiellettäisiin, jotta lain henki toteutuu.

Lisäksi tulisi säätää lähisuhteessa tapahtuneen lähestymiskiellon rikkomisen sovittelu kielletyksi. Lokakuussa 2023 voimaan tulleiden lakimuutosten jälkeen lähestymiskiellon rikkomisetkin käsitellään nopeutetusti, jolloin mahdollinen sovittelutapaaminen tapahtuisi vielä lähestymiskiellon voimassaoloaikana, mikä olisi ristiriidassa perustellusti määrätyn lähestymiskiellon kanssa. On myös huomioitava, että vaikka häirintä tai uhkaukset olisivat jo aiemmin loppuneet, osapuolten kutsuminen yhteiseen neuvotteluun saattaisi aktivoida kieltoon määrättyä rikkomaan kieltoa uudelleen.

Nykymuotoisen sovittelun lakkauttamisella ei näkemyksemme mukaan saada toivottuja vaikutuksia sellaisenaan. Riskinä on, että monet lähisuhdeväkivaltatilanteet eivät edes etenisi syyksi lukevaan tuomioon saakka ja vaikka tuomittaisiinkin, varsinainen juurisyy jäisi käsittelemättä. Mikäli nykyinen sovittelu lakkautetaan, tulisi sen tilalle saada jatkossa jonkinlainen väkivallan katkaisun tähtäävä prosessi oikeusprosessin rinnalle. Lähisuhteessa tapahtuneen väkivallan käsittely osapuolten välillä erillisenä prosessina ja tuomioistuinkäsittelyn rinnalla voi parhaimmillaan edesauttaa osapuolten tilannetta ja johtaa väkivallan päättymiseen.

Toisaalta myös yksittäisissä hyvin lievissä tapauksissa, joissa rikosprosessi ei välttämättä etenisi, sovittelu nykymuotoisenakin voisi olla käyttökelpoinen menettely sen sijaan, että asiaa ei käsiteltäisi missään. Tällaista mahdollisuutta puoltaisi myös se, että lähisuhdeväkivaltaan puututtaisiin mahdollisimman varhaisessa vaiheessa ja mahdolliset myös aiemmin viranomaisilta piiloon jääneet väkivaltatilanteet saataisiin käsiteltäväksi edes jossain ja osapuolia voitaisiin ohjata tukipalveluihin väkivaltakierteen katkaisemiseksi.

Jaana Koivukangas
kehitysjohtaja
Rikosuhripäivystys